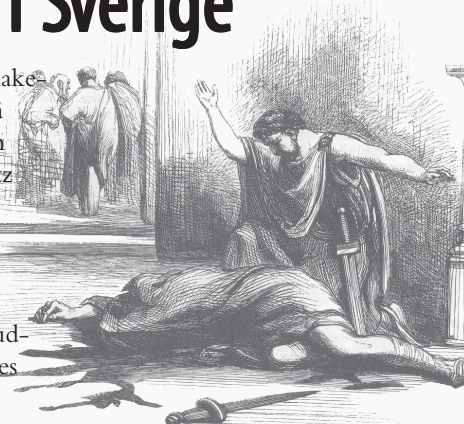


Julius Caesar i Sverige

Julius Caesar var den andra Shakespeare-pjäsen som kom ut på svenska. Det hände 1816, och översättare var Gustav Schütz som också stod för utgivningen. Scenpremiären ägde rum 1881, på Nya Teatern i Stockholm. Då användes Carl August Hagbergs översättning, regissör var Ludvig Josephson och Brutus spelades av August Lindberg. 1884 gästspelade Meiningsarnas tyska jättrupp i Stockholm.



- Förlåt! Förlåt mig, du som blöder, att jag mot dessa slaktare så mild och vänlig är.
(Antoniu vid Caesars lik. Akt III, scen 1)

från 1953 visas på tv då och då. En förklaring till att tragedin spelades något mer förr är att den på 30- och 40-talet kunde göras aktuell genom anspelningar på fascismen i Italien och nazismen i Tyskland. Rudolf Wendblads uppsättning på Hälsingborgs stadsteater 1944 var tydlig med sådana paralleller.

MAKTSPEL, FÖRTRYCKARE och politiska mord förekommer dock även i vara dagar. Pjäsens minskade popularitet hänger nog mest ihop med att latinet och antikhistorien förlorat sin förut så starka ställning på läroverken. Caesar och de andra romarna är inte lika aktuella i det allmänna medvetandet idag. Och den som är specialintresserad av dem läser hellre fackhistoriker än går omvägen över Shakespeares pjäs.

PJÄSEN VAR SOM MEST POPULÄR här under första hälften av 1900-talet. Då sattes den upp på scen fyra gånger (tre i Stockholm, en i Hälsingborg) och förekom i radio två gånger (scener ur 1926, hela pjäsen året därpå). Efter 1950 har det bara gjorts två uppsättningar: på Malmö stadsteater

1968 (regi Eva Sköld) och Dramaten 1985 (Staffan Roos).

Bara sju teateruppsättningar genom åren innebär att *Julius Caesar* hör till de mindre vanliga Shakespeare-pjäserna i vårt land – 20 har spelats oftare. Den är ändå hyggligt välkänd här, främst för att Hollywood-filmen

– Jag har sökt göra rollen så mänsklig som möjligt

/Lars Hansson om Julius Caesar

Lars Hanson (1886–1965) var en av Sveriges främsta skådespelare. Han gjorde många av de stora Shakespeare-rollerna. 1938 spelade han titelfiguren i *Julius Caesar* på Dramaten. I Margit Siwertz bok *Lars Hanson* (1947) hittar man detta:

”Om instuderingen av rollen berättade Lars Hanson att han läst så mycket han kommit över om caesaren. Först och främst Georg Brandes, som är uttömmande i ämnet, fast han totalt utdömer Shakespeares gestaltning av hans personlighet.

– Man blir onekligen imponerad av mannen, ju mer man läser. Man känner, att man står inför en övermänniska. Men när det sedan gällde att utforma scengestalten, måste man främst hålla sig till själva skådespelet och vad det har att ge. Det var ett tacksamt arbete, ty Shakespeares Julius Caesar ger spelrum åt fantasien, så föga snävt är rollen upplagd, så vida är linjerna. Jag har sökt göra rollen så mänsklig som möjligt, samtidigt som jag har velat markera detta övermänskliga, som faktiskt finns där — en delvis

förbrunnen människa, hos vilken det allt som oftast flammor upp av praktfull glöd i askan. I stort sett har arbetet med uppgiften varit detsamma som vid alla andra roller: att tränga in i den, skapa om sig till den. Men sanningen att säga — inför Julius Caesar har jag känt, som om jag företog mig något pretentiöst. Jag kan inte neka till att det varit en inte bara intressant och fångslande utan också ganska underlig upplevelse.”

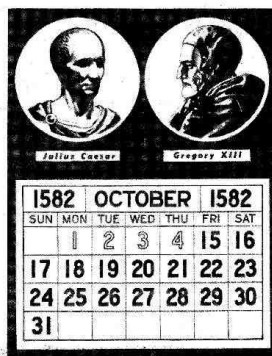
(Citat ur M. Siwertz bok *Lars Hanson*)

Kalenderbesvär

I akt 2, scen 1 av *Julius Caesar* frågar Brutus slavpojken Lucius: ”Är det inte den 1 mars i morgon?”. Lucius går och tittar i kalendern och kommer tillbaka och säger att det är den 15 mars.

Dvs, så står det i 1623 års folioutgåva av Shakespeares pjäser. Lewis Theobald som redigerade en utgåva 1726 blev övertygad om att det var ett feltryck. Han ändrade frågan till ”Är det inte den 15 mars i morgon?”. De flesta utgivare sedan dess har följt honom.

Mycket talar dock för foliotexten. Replikväxlingen blir intressantare på det viset och det är i linje med Brutus personlighet i pjäsen att missta sig. Förvirringen kring datum understryker också en likhet mellan den tid pjäsen utspelas i och Shakespeares egen tid.



Caesar hade år 46 f Kr genomfört en kalenderreform, för att komma tillrätta med att solåret och det religiösa året kommit i otakt. Normalåret utökades från 355 dagar till 365 och nyår flyttades från 1 mars till 1 januari. Just år 46 f Kr fick två extra månader om 33 och 34

dagar. Resultatet blev den tideräkning vi har än idag. Till och med månadsnamnen består, bortsett från att senaten år 44 f Kr döpte om quintilis till juli för att hedra den döde Caesar. Och att sextilis år 8 f Kr fick det nya namnet augusti.

På 1500-talet hade året kommit i otakt igen. År 1581 införde påven Gregorius XIII en ny kalender som innebar en liten justering av skottåren. För att komma i takt hoppade man över 5-14 oktober 1582. Alla katolska länder gick över till denna nya gregorianska kalender, men de protestantiska höll fast vid den julianska. Detta innebar att England i almanackan lag tio dagar före länder som Frankrike och Spanien.

Texter: Kent Hägglund

Julius Caesar på film

1907 gjorde fransmannen Georges Méliés en 5-minutersfilm där man får se Shakespeare när han sitter och skriver. Han somnar, filmen visar hans dröm om mordet på Caesar. I slutet visas en Shakespearebyst, smyckad med många länders flaggor. Det gjordes ytterligare ett halvdussin stumfilmer utifrån Julius Caesar.

Redan 1938 gjordes en direktsändning i television. Aktörerna hade modern kostym. 1950 kom den första ljudfilmen, gjord på tre veckor med en budget av 15.000 dollar. Regissören David Bradley använde nyklassicistiska byggnader i Chicago som Rom. En ung lovande aktör vid namn Charlton Heston spelade Antonius.

Producenten John Houseman (som varit Orson Welles närmaste medarbetare) och regissören Joseph Mankiewicz hade 1.500.000 dollar i budget för sin Hollywoodfilm (1953). Marion Brando var Antonius, John Gielgud Cassius och James Mason Brutus, med bra aktörer ned i minsta biroll. Pengarna räckte dock inte till slaget vid Filippi, där fick man nöja sig med något som mest liknar ett bakhåll i en western-film.

I den brittiska filmen *An Honorable Murder* (regi Godfrey Grayson 1959) flyttade man över handlingen i *Julius*



1. Regi: David Bradley, 1950 (dvd) 2. Regi: Herbert Wise, 1978 (dvd, vhs) 3. Regi: Stuart Burges, 1969 (dvd, vhs) 4. Regi: Joseph Mankiewicz, 1953 (dvd, vhs). Filmerna finns (otextade) bland annat på www.amazon.co.uk.

Caesar till nutid och företagsintriger. Den lär inte vara bra.

1960 FÖRSÖKTE ORSON WELLES FÅ finansiering till en tv-film med Charlton Heston – nu etablerad Hollywood-stjärna – som Antonius och Richard Burton som Brutus. Projektet havererade innan det ens kom till kontraktsskrivning – Welles karriär var fylld av filmer som aldrig blev av, 1969 fick superstjärnan Charlton Heston spela Antonius i en film där John Gielgud gjorde Caesar, Richard Johnson Cassius och Jason Robards Brutus. Den sistnämnde är förödande stel och svag; bäst är Diana Rigg som Portia. Filmens största svaghet ligger dock i Stuart Burges regi.

Regissören Herbert Wise hade gjort tv-serien *I Claudius* när han

1978 fick göra *Julius Caesar* i BBC stora Shakespeare-serie. Här finns en rad utmärkta skådespelare, men de hämmas av att Wise valt att lägga alla monologer som inre tankar. Dvs, först fick aktören läsa in monologen på ljudband, sedan fick han framför kameran låtsas som att rollfiguren tänker de här orden.

En förtjänst med den här produktionen är dock att man använde i stort sett hela pjästexten. I filmerna från 1950, 1953 och 1969 är mycket struket. Det drabbar särskilt kvinnorollerna, Julius Caesar är en av de Shakespeare-pjäser där männen dominerar mest. Här fick Portia och Calpurnia behålla alla sina repliker.

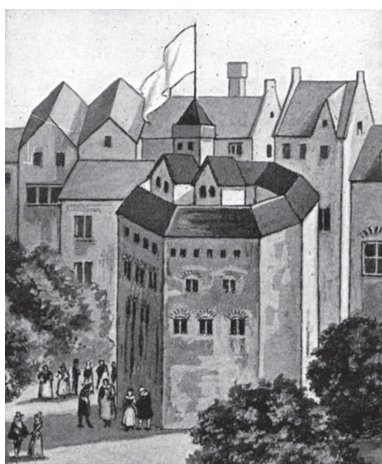
Text: Kent Hägglund

Julius Caesar på the Globe

Thomas Platter, en ung man från Schweiz besökte London 1599. Han var en av dem som såg *Julius Caesar* på Globeteatern samma år den byggdes upp på Bankside söder om Themsen. Här är ett utdrag ur hans dagbok:

”Efter lunch den 21 september tog jag och mitt sällskap oss över floden. I en byggnad med halmtak såg vi en utmärkt föreställning av en tragedi om den förste kejsaren Julius Caesar, spelad av en ensemble på cirka 15 personer. När pjäsen var slut dansade de mycket skickligt och elegant tillsammans såsom de brukar. Två var klädda som män och två som kvinnor. ...

Varje dag spelas i London klockan två på eftermiddagen två eller tre



pjäser på olika ställen. De konkurrerar med varandra och de som spelar bäst får flest åskådare. Teatrarna är så konstruerade att aktörerna spelar på en

hög plattform så att alla kan se bra. Det finns olika gallerier och platser där man sitter bättre och mer bekvämt och som därför är dyrare. Den som står nere vid scenen betalar en penny. Om han vill sitta går han in genom en annan dörr. Under föreställningen bärs mat och dryck runt bland åskådarna så att den som vill betala för det kan få förfriskningar.

Skådespelarna har mycket dyrbara och eleganta kostymer. I England brukar förnäma herremän och riddare testamentera sina finaste kläder till sina tjänare. Dessa får inte klä sig i dem, men säljer dem till skådespelarna.”

RH